

Tartu Ülikool

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Haridusteaduste instituut

Õppekava: Humanitaar- ja sotsiaaalainete õpetamine põhikoolis

Karmen Laikre

RAHA OLULISUS SUBJEKTIIVSE HEAOLU JA ÕNNETUNDE MÕJUTAJANA

10. KLASSI ÕPILASTE SEAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Inger Kraav

Läbiv pealkiri: Raha, subjektiivne heaolu ja õnn

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Inger Kraav (emeriitdotsent, PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Pille Villems (MA)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2015

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas mõjutab raha omamine ja kättesaadavus 10. klassi õpilaste subjektiivset heaolu ja õnnetunnet. Valimi moodustasid 174 10. klassi õpilast viiest Eesti koolist, kokku 113 naist ja 61 meest. Uurimus viidi läbi aprillis 2015. Katseisikud täitsid küsimustiku, milles käsitleti raha kättesaadavust noortele ning selle mõju eluga rahulolule. Samuti uuriti, mil määral mõjutab perekonna jõukuse tase noorte subjektiivset heaolu. Saadud tulemuste põhjal võib öelda, et noorte eluga rahulolu on küllaltki kõrge. Antud valimi puhul on noormehed eluga veidi rohkem rahul kui neiud. Samuti on keskmiselt õnnelikumad paremal järjel olevatest peredest pärit noored, kuid taskuraha suurus otseselt nende eluga rahulolu ei mõjuta. Väga oluliseks peetakse head tervist ja häid suhteid sõprade ja lähedastega.

Märksõnad: raha, subjektiivne heaolu, õnn, eluga rahulolu, noorukid

Abstract

The Impact of Money on Subjective Well-being and Happiness among 10th Grade Students

The overall aim of this study was to examine the impact of money on 10th graders' subjective well-being and happiness. The sample consisted of 174 participants from five Estonian schools, of them 113 were female and 61 were male. The survey was conducted in April 2015. The participants filled out a questionnaire, in order to measure the amount of money that they have and its influence on their life satisfaction. Also the influence of students' family's affluence on their subjective well-being was measured. The results indicate that students' happiness with life is relatively high. Men were slightly more content with their lives than women. In addition, students from wealthier families were to some extent happier. However, in general, the amount of money that they have, does not directly affect their happiness with life. Good health and good relations with friends and family were considered more substantial factors.

Keywords: money, subjective well-being, happiness, life satisfaction, adolescents

Sisukord

Sissejuhatus	4
Heaolu mõiste ja liigitus	4
Ülevaade varasematest sissetulekuid ja heaolu käsitlevatest uurimustest.....	5
Laste ja noorukite heaolu.....	6
Uurimused Eesti noorukite kohta	7
Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid.....	7
Metoodika	9
Valim	9
Mõõtevahend	9
Protseduur.....	10
Analüüsimeetodid	10
Tulemused	11
Üldine eluga rahulolu	11
Õpilaste perede majanduslik seis.....	12
Õpilaste kasutuses olev igakuine rahasumma	13
Osalemine tööturul	13
Raha seosed õnnelikkuse ja eluga rahuloluga noorte hinnangul	14
10. klassi õpilaste üldine väärtusmaailm	14
Õpilaste tervislik seisund ja seosed heaoluga.....	15
Õnne tähendus noorte jaoks.....	16
Õnn ja suhted sõpradega	16
Õnn ja suhted perega.....	16
Õnn ja tervis	17
Õnn ja raha.....	17
Õnn ja enesega rahulolu.....	17
Õnn kui erinevate tegurite koosmõju	18
Arutelu	19
Käesoleva uurimuse kitsaskohad.....	20
Kokkuvõte	22
Tänu sõnad	23
Autorsuse kinnitus	24
Kirjanduse loetelu	25
Lisa 1. Küsimustik	28

Sissejuhatus

Pikka aega on inimesi huvitanud, kas materiaalse jõukusega kaasneb ka suurem heaolu- ja õnnetunne. Sageli püüeldakse suuremate sissetulekute poole, lootes tänu sellele elada paremat ja õnnelikumat elu. Ka riikide majanduspoliitika keskendub üldjuhul majanduskasvu ja sisemajanduse kogutoodangu suurendamisele (McBride, 2001; Mäe, 2013). Dieneri ja Seligmani (2004) arvates peaks aga hoopis inimeste heaolu olema põhiline eesmärk, mille poole püüelda nii majanduses, tervishoius kui ka sotsiaalpoliitika kujundamisel. Kõrge heaolu tasemega inimestel on võrreldes nendega, kes peavad oma heaolu taset madalaks, paremad sotsiaalsed suhted, hiljem kõrgemad sissetulekud, nad on abivalmimad ja suurema tõenäosusega abielus ning nende abielud püsivad kauem. Heaolu on seotud ka tervise ja pikaeealisusega. Kõrge heaolu tasemega inimesed tunnevad end hästi ja on õnnelikud (Diener & Seligman, 2004). Lyubomirsky, King ja Diener (2005) väidavad isegi, et mitte ainult edu ei tee inimesi õnnelikuks, vaid ka vastupidi – õnnelikkus soodustab edukust.

Küllaltki palju on sissetulekute suuruse mõju subjektiivsele heaolule uuritud täiskasvanute seas, kuid vähem on seda tehtud laste ja noorukite puhul. Lisaks tuleb arvestada, et alaealised ei saa sageli märkimisväärselt enda sissetulekute suurust mõjutada (Hudson, 2013). Nende majanduslik seis sõltub paljuski vanemate ja lähedaste materiaalsest olukorrast.

Heaolu mõiste ja liigitus

Üldjuhul eristatakse heaolu käsitlevas kirjanduses objektiivset ja subjektiivset heaolu ehk elustandardit ja elukvaliteeti. Elustandardi või objektiivse heaolu all mõistetakse teenuste ja toodete kättesaadavust. Elukvaliteeti ehk subjektiivset heaolu mõõdetakse aga inimeste endi hinnangute põhjal, kuna inimese füüsilist ja emotsionaalset seisundit on väliselt raske määratleda (Ceriani & Gigliarano, 2013).

Edward Diener (2000) väidab, et subjektiivse heaolu moodustavad emotsionaalsed (*affective*) ja tunnetuslikud (*cognitive*) komponendid. Subjektiivne heaolu on tema sõnul see, kui inimene kogeb oma elus rohkem meeldivaid kui ebameeldivaid emotsioone, saab tegeleda sellega, mis teda huvitab ning on oma elu ja tööga üldiselt rahul (Diener, 2000).

Kuranova (2015) hinnangul ei ole seni üldlevinud definitsiooni subjektiivse heaolu kohta tekkinud ning esineb arvamuste paljusus. Erinevates uurimustes on väga sarnastes tähendustes kasutatud lisaks subjektiivse heaolu mõistele ka termineid nagu õnn, eluga

rahulolu, heaolu, rahulolu (Drabsch, 2012; Easterlin, 2001). „Siiski on täheldatav, et rääkides objektiivseid ning universaalseid mõõdikuid kasutades leitud tunnustest ning riikide või piirkondade üldisest arengust, on domineerivaks terminiks heaolu, samas kui inimese enda poolt oma elujärjele antud hinnangute puhul eelistatakse eelkõige mõisteid subjektiivne heaolu ja õnn“ (Mäe, 2013, lk 8).

Heidmets (2013, lk 112) võtab subjektiivse heaolu mõiste kokku järgnevalt: „Subjektiivse heaolu puhul käib jutt seega nii rahulolust oma eluga kui ka positiivsete emotsioonide osakaalust inimese igapäevaelus. Viimast määratletakse ka kui õnnelikkust, õnnetunnet.“ On küll autoreid, näiteks Haller ja Hadler (2006), kes õnne ja heaolu eristavad, osutades, et õnn on eelkõige seotud inimsuhete ja hetkeemotsioonidega ning rahulolu kätkeb endas pigem sotsiaalseid ja materiaalseid sihte ning nende saavutamist. Samas on Haller ja Hadler (2006) ka välja toonud, et õnne ja eluga rahulolu erinevad näitajad on omavahel tugevalt seotud. Käesolevas töös on mõisteid subjektiivne heaolu, eluga rahulolu ja õnn kasutatud samatähenduslikena, neist kahte viimast ka antud uurimistöö aluseks olevas küsimustikus subjektiivse heaolu mõõtmiseks, kuna autori hinnangul on need õpilaste jaoks paremini arusaadavad kui subjektiivse heaolu mõiste.

Ülevaade varasematest sissetulekuid ja heaolu käsitlevatest uurimustest

Easterlin (2001) märgib, et valdava osa inimeste jaoks määravad eluga rahulolu taseme eelkõige kolm komponenti – sissetulekud, pereelu ja tervis. Ka Ainsaar (2006) on märkinud, et enim avaldavad eluga rahulolule mõju tervis ja majanduslik toimetulek. Easterlin (1974) on uurinud, kas kõrgemad sissetulekud teevad inimesed õnnelikumaks ning leidnud, et sissetulek ja eluga rahulolu on omavahel seotud. Jõukamad inimesed on keskmiselt õnnelikumad kui vaesemad. Samuti on rikkamates ühiskondades inimesed oma eluga rohkem rahul. Dieneri ja Biswas-Dieneri (2002) sõnul on riigisisised seosed eluga rahulolu ja jõukuse vahel nõrgemad kui riikidevaheliselt võrreldes ning sissetulekute taseme mõju inimeste healolele on suurem vaesemates ühiskonnakihtides. Samuti on leitud, et mida rikkam riik, seda väiksem on ka jõukuse taseme mõju subjektiivsele healolele. Rikkas riigis on jõukas inimene vaesemaga võrreldes vaid veidi õnnelikum (Diener & Biswas-Diener, 2002). Ka Easterlin (1995, 2001) toob välja, et kui sissetulekud tõusevad, siis kasvavad ka soovid, tekivad uued eesmärgid, mille poole püüelda ning seetõttu kõigub tunnetatud õnnelikkuse tase elu jooksul üsna vähe. Sellele vaatamata arvavad inimesed üldiselt, et nad olid minevikus vähem

õnnelikud ja on tulevikus õnnelikumad kui käesoleval hetkel (Easterlin, 2001). Brickman ja Campbell (1971, viidatud Diener, Lucas & Scollon, 2006 j) on väitnud, et inimeste õnnelikkuse tase küll tõuseb või langeb sõltuvalt elusündmustest, kuid sellised muutused on lühiajalised ning mõne aja möödudes tavapärase õnnelikkuse tase taastub. Diener et al. (2006) on samas märkinud, et teatud elusündmustel võib olla subjektiivse heaolu tasemele siiski püsivam mõju ning uue olukorraga kohanemine (näiteks abielu, lähedase surm, tööst ilma jäämine) võib erinevatel inimestel võtta erinevalt aega, olla erineva ulatusega ning mõnedel juhtudel täielikku adaptatsiooni ei pruugigi toimuda.

Ferrer-i-Carbonell (2005) leidis, et mida suurem on inimese sissetulek võrreldes referentsgrupiga, seda õnnelikum ta on. Kui indiviidi absoluutne sissetulek küll tõuseb, kuid suhe võrdlusgrupi sissetulekuga jääb samaks, siis ka õnnetunne sellest ei muutu. Seega on subjektiivse heaolu kasvamise seisukohalt olulised suhtelised sissetulekud. Antud seaduspärasuse tõi esimesena välja Easterlin (1974), ning tema järgi nimetatakse seda nähtust Easterlini paradoksiks. McBride'i (2001) sõnul võivad inimesed, kellega end võrreldakse, olla üldjuhul umbes sama vanad, samast soost, rassist ja piirkonnast. Samuti on mõju sellel, milline on inimese pere majanduslik taust. Kes on pärit jõukast perest, sellel on ka kõrgemad ootused elustandardile ning kui seda standardit ei suudeta saavutada, on inimene eluga rahulolematu. Samuti väidab McBride (2001), et mida suurem on absoluutne sissetulek, seda suurem on ka suhtelise sissetuleku mõju subjektiivsele heaolule ning mõju väheneb väiksemate sissetulekute puhul. Seega kui absoluutne sissetulek on madal, siis selle tõus võib mõjutada inimese üldist õnnetunnet ka siis, kui sissetulekute suhe referentsgrupiga jääb samaks (McBride, 2001).

Laste ja noorukite heaolu

Kutsar (2008) toob välja, et laste heaolule on võimalik läheneda kahest aspektist. Kõigepealt heaolu lapseas, mis on „lapse heaolu selle füüsilises, vaimses, emotsionaalses, käitumuslikus ning eetilises aspektis“ (Kutsar, 2008, lk 98) ning teiseks lapse heaolu, lähtudes tema edukaks täiskasvanuks saamise eelduste loomisest, milleks on „teadmiste ja oskuste ning füüsiliste ja vaimsete ressursside väljaarendamine, pidades silmas nii lapse isiklike eesmärged kui ka ühiskonna jätkusuutlikkust kindlustavaid tegevusi ehk sotsiaalseid eesmärged“ (Kutsar, 2008, lk 98). Suldo ja Huebner (2006) on leidnud, et kõrge heaolu tasemega lastel on tulevikus vähem psühholoogilisi probleeme, seega lapsepõlve heaolu tase on otseselt seotud

ka täiskasvanuea heaoluga, samuti on De Neve ja Oswald (2012) välja toonud, et subjektiivse heaolu tase noorukieas on seotud suuremate sissetulekutega täiskasvanueas.

Lapse heaolu kujunemisel on kesksel kohal perekond ja selle toimimine ühiskonnas, omavahelised suhted ning sotsiaalmajanduslik taust (Kutsar, 2008). Hudson (2013), kes oma uurimuses laste ja teismeliste kohta võttis referentsgrupiks klassikaaslased, leidis, et mida noorem ja mida jõukamast perest laps on, seda suurem on tema subjektiivse heaolu tase. Samuti leidis Hudson (2013), et noormeeste eluga rahulolu oli pisut kõrgem kui tütarlastel. Perekonna absoluutne jõukus on olulisel määral seotud eluga rahuloluga nii poiste kui tüdrukute puhul, samas on suhteline jõukus võrreldes teiste omavanustega tähtis vaid poistele. Samuti on teada, et mida sarnasem on lapse perekonna jõukuse tase võrreldes eakaaslaste perekondadega, seda õnnelikumad lapsed üldiselt on, seega on subjektiivse heaolu seisukohalt soovituslik valida kool, milles käivad teised õpilased on sarnase sotsiaalmajandusliku taustaga (Hudson, 2013).

Ainsaar (2008) on osutanud, et laste ja noorte heaolu puhul ei pruugi kehtida samad mõjutegurid, mis täiskasvanutele, kuid põhjalike järelduste tegemiseks oleks vaja läbi viia täpsemaid, suurema laste valimiga uurimusi.

Uurimused Eesti noorukite kohta

Eesti laste ja noorukite heaolu, eluga rahulolu ning nende seoseid raha ja materiaalsete väärtuste omamisega on uuritud üsna vähe. Bradshaw, Hoelscheri ja Richardsoni (2007) sõnul on Eesti laste heaolu tase üks Euroopa madalamaid. Samas leidsid Realo ja Dobewall (2011), et noored vanuses 15-20 on Eestis ja Lätis oluliselt õnnelikumad kui vanemad inimesed, olles eluga peaaegu sama rahul kui nende eakaaslased Soomes ja Rootsis. Pillmanni (2012) uurimusest selgub, et noorte eluga rahulolu ei ole seotud soo ega vanusega. Levin et al. (2011) jõudsid järeldusele, et Eesti noorte hulgas oli subjektiivne heaolu perekonna majandusliku seisuga üsna tugevalt seotud.

Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva töö eesmärk on välja selgitada raha omamise ja kättesaadavuse seosed eluga rahulolu ja subjektiivse heaoluga 10. klassi õpilaste seas, samuti uurida, milline on noorte hulgas üldine eluga rahulolu tase. Lisaks soovitakse teada saada, millised on 10. klassi õpilaste üldised väärtushinnangud.

Subjektiivse heaolu ja eluga rahulolu seoseid materiaalsete väärtuste omamise ja rahaga on varasemalt käsitletud mitmed autorid (näiteks Diener, 2000; Easterlin, 1974, 1995, 2001; Ferrer-i-Carbonell, 2005). Vähem on uuritud lapsi ja noori, kuid seda on teinud näiteks Hudson (2013) ning Levin et al. (2011). Eesti noorte rahulolu ja õnnelikkust on koos teiste riikide ja vanusegruppidega analüüsinud Ainsaar (2005, 2008) ning nende eluga rahulolu kujundavaid tegureid on uurinud Pillmann (2012).

Tuginedes varasematele uurimustele, on püstitatud järgnevad hüpoteesid:

1. 10. klassi õpilaste arvates on pere parem majanduslik seis seotud suurema õnnetundega.
2. Õpilaste eluga rahulolu on positiivses seoses hinnangutega taskuraha suurusele võrreldes sõprade ja eakaaslastega.
3. Noorte üldistes hinnangutes on inimsuhete ja tervisega seotud väärtused olulisemad kui materiaalsed väärtused.

Varasemalt ei ole Eesti noorte subjektiivset heaolu ning selle seoseid rahaga autori hinnangul veel piisavalt uuritud. Antud töö uurimisprobleem, teha kindlaks, mil määral on 10. klassi õpilaste subjektiivne heaolu ja õnnetunne seotud õpilaste jõukusega, arvestades nii perekondlikku tausta kui ka suhtelist jõukust, ning milline on noorte jaoks materiaalsete väärtuste koht üldises väärtuste hierarhias, on oluline seetõttu, et uurimuses osalenud noored astuvad lähiaastatel iseseisvasse ellu ning nende heaolu ja õnnelikkus praegusel hetkel mõjutavad ka nende eluga rahulolu tulevikus.

Käesolevas töös on heaolu uurimisele lähenetud eelkõige sotsiaalmajanduslikust aspektist – mis olukorras on õpilaste pered, kui palju on noortel raha, kas nad käivad lisaraha teenimiseks tööl ja milline on nende näitajate seos subjektiivse heaolu tasemega.

Metoodika

Valim

Käesoleva töö jaoks andmete kogumine viidi läbi aprillis 2015. Valim koosnes 174-st 10. klassi õpilasest viiest erinevast koolist, uurimuses osales 113 naist ja 61 meest. Respondendid olid vanuses 16-17, üks neist ka 18-aastane. Osalejate jaotus koolide ja sugude lõikes, samuti keskmine vanus on esitatud Tabelis 1.

Tabel 1. Uurimuses osalejate andmed koolide lõikes

Kool	<i>n</i>	Keskmine vanus	Naised (%)	Mehed (%)
Tallinna 32. Keskkool	29	16.5	93.1	6.9
Tallinna Inglise Kolledž	16	16.6	75.0	25.0
Tartu Tamme Gümnaasium	45	16.5	66.7	33.3
Rakvere Realgümnaasium	68	16.6	48.5	51.5
Vändra Gümnaasium	16	16.6	68.8	31.3
Kokku	174	16.6	64.9	35.1

Märkus. *n* = õpilaste arv

Mõõtevahend

Antud uurimuse puhul kasutati andmete kogumiseks ankeetküsitlust. Mõõtevahendi kontrollimiseks viidi 2014. aasta maikuus Vändra Gümnaasiumi 10. klassis 15 õpilase peal läbi ka pilootuuring ning saadud tulemuste põhjal küsimustikku täiendati.

Töö autor soovis valimisse kaasata võimalikult palju erinevate koolide 10. klassi õpilasi, kontakteerudes e-maili teel kümne kooli direktoritega. Neljalt koolilt ei saadud vastust ning üks kool loobus uurimuses osalemisest, seega valim moodustus vastavalt sellele, mis koolidest anti luba uurimuse läbiviimiseks.

Subjektiivse heaolu mõõtmiseks paluti uurimuses osalejatel märkida eluga rahulolu hinnang skaalal 0-10 (0 - *Ei ole üldse rahul* ... 10 - *Olen väga rahul*), mille koostamisel on eeskujuks võetud Hadley Cantrili (1965, viidatud Easterlin, 2001 j) koostatud skaala. Küsimustik sisaldas ka kvalitatiivset osa, milles õpilastel paluti vabas vormis kirjutada, mida tähendab nende jaoks õnn. Samuti paluti õpilastel hinnata, kui oluliseks nad peavad erinevaid

materiaalseid ja mittemateriaalseid väärtusi. Uurimaks, mida arvavad õpilased raha ja õnnetunde vaheliste seoste kohta, kasutati küsimusi „Kas arvad, et omades rohkem isiklikku raha, oleksid õnnelikum kui praegu?“ ning „Kas raha teeb õnnelikuks?“ Küsimustikuga on võimalik tutvuda Lisas 1.

Protseduur

Andmete kogumine viidi läbi ajavahemikul 15.04 – 27.04.2015. Küsimustikku oli õpilastel võimalik täita nii internetis kui ka paber kandjal, valiku sobiva variandi kasuks tegid kooli esindajad (sõltuvalt koolist direktor, õppealajuhataja või õppedirektor). Uurimuse läbiviimisel tagati osalejate anonüümsus. Mõlema Tallinna kooli vastused on saadud interneti teel. Vändra, Rakvere ja Tartu koolide vastused saadi paber kandjal. Rakveres ja Tartus käis käesoleva töö autor koolides ise kohal ja jagas küsimustikud õpilastele kätte, viibis kogu täitmise aja uuritavatega samas ruumis ning korjas ka ise küsimustikud kokku. Vändra kooli tulemused on saadud kokkuleppel seal töötava õpetajaga, kes tunni ajal andmete kogumise korraldas ja seejärel tulemused töö autorile isiklikult edastas.

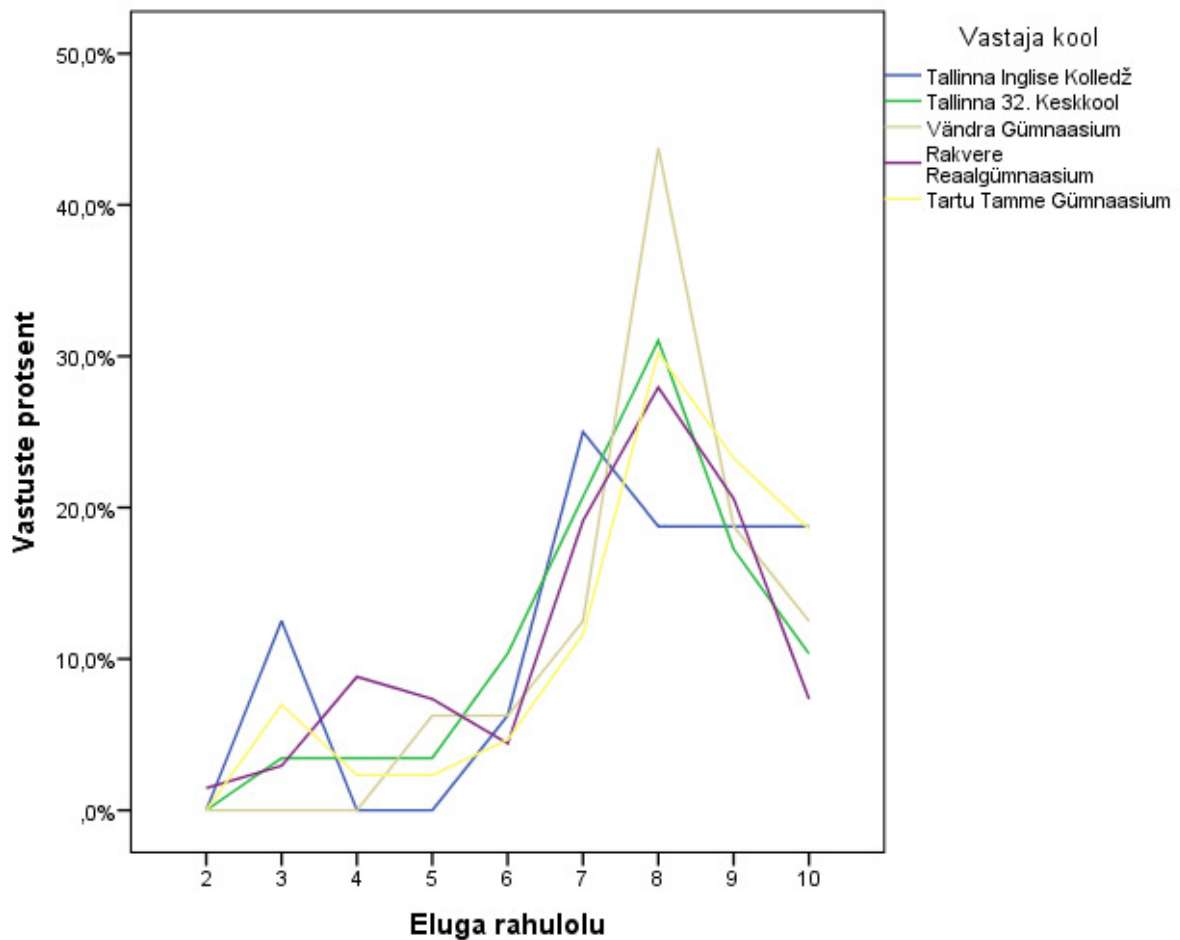
Analüüsimetodid

Kogutud andmed kanti esialgu tabelarvutusprogrammi Microsoft Excel 2010, mille abil andmed korrastati. Analüüs teostati programmiga IBM SPSS Statistics 22. Ordinaalskaalal olevad väärtused kodeeriti ümber numbrilisteks. Andmeanalüüsi meetoditena kasutati kirjeldavaid statistikke, Pearsoni ja Spearmani korrelatsioonikordajaid ning χ^2 statistikut. Noorte vabas vormis antud hinnangutele õnne tähenduse kohta teostati kvalitatiivne sisuanalüüs.

Tulemused

Üldine eluga rahulolu

Antud valimi puhul oli üldisele eluga rahulolule antud keskmine hinnang skaalal 0-10 (0 - Ei ole üldse rahul ... 10 - Olen väga rahul) 7.6 ($SD = 1.9$). Kõrgeim tulemus saadi Vändra Gümnaasiumis ($M = 8.0$; $SD = 1.3$) ja madalaim Rakvere Reaalgümnaasiumis ($M = 7.3$; $SD = 1.9$). Hinnangute mediaanväärtused jäid vahemikku 2-10. Vastanutest oli meeste eluga rahulolu ($M = 7.9$; $SD = 1.7$) kõrgem kui naistel ($M = 7.4$; $SD = 1.9$). Õpilaste eluga rahulolu hinnangud koolide lõikes on välja toodud Joonisel 1.

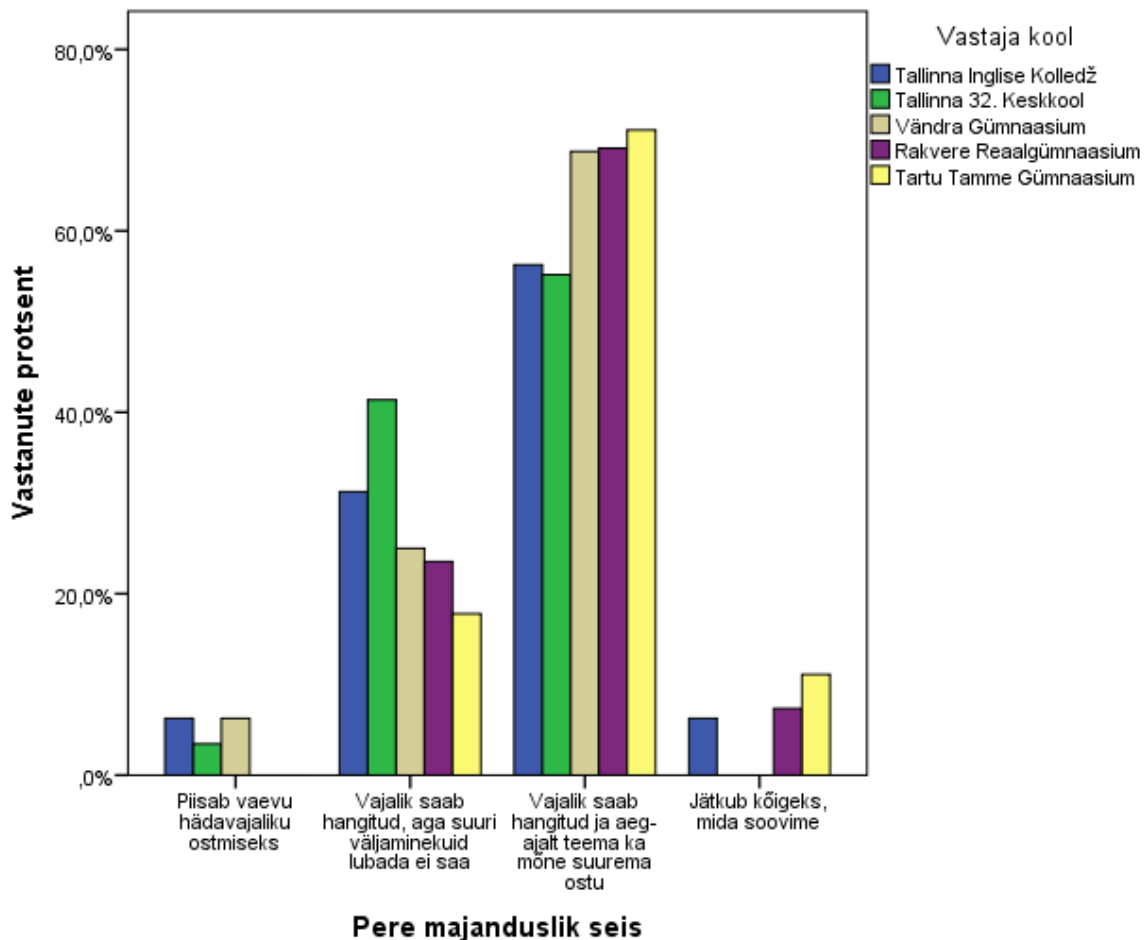

Joonis 1. Õpilaste eluga rahulolu koolide lõikes

Väärib tähelepanu, et Tallinna Inglise Kolledžis ja Tartu Tamme Gümnaasiumis on võrreldes teiste koolidega suurem hulk neid õpilasi, kes on märkinud, et ei ole eluga eriti rahul. Samas Vändra Gümnaasiumis on madalaid hinnanguid antud teistest oluliselt vähem. Statistiliselt olulisi erinevusi eluga rahulolu osas koolide lõikes siiski ei leitud.

Õpilaste perede majanduslik seis

Üle poole vastanutest, 66.1 %, valis pere majandusliku seisu tüübiks „Kõik vajalik saab hangitud ja aeg-ajalt teeme ka mõne suurema ostu või reisi“ ning 25.9 % „Kõik vajalik saab hangitud, aga rohkemat (suuri väljaminekuid) endale lubada ei saa.“ Toimetulekupiiril elavaid peresid on antud valimi puhul 1.7% ning neid, kes saavad lubada endale kõike soovitud, on 6.3%. Pere majanduslik seis koolide lõikes on välja toodud Joonisel 2.

Joonis 2. Pere majanduslik seis koolide lõikes

Õpilaste kasutuses olev igakuine rahasumma

Keskmiselt on õpilastel kasutada 85.3 eurot kuus ($SD = 115.1$). Meeste keskmine kasutada olev rahasumma on 101.4 eurot ($SD = 171.4$) ning naistel 76.4 eurot kuus ($SD = 65.4$). Keskmine rahasumma koolide lõikes, mida õpilased igakuiselt kasutada saavad, on toodud Tabelis 2.

Tabel 2. *Õpilaste kasutuses olev rahasumma keskmiselt ühes kuus koolide lõikes eurodes*

Kool	<i>n</i>	miinimum	maksimum	<i>M</i>	<i>SD</i>
Tallinna 32. Keskkool	27	20	200	77.6	55.5
Tallinna Inglise Kolledž	16	20	120	55.9	27.8
Tartu Tamme Gümnaasium	44	20	1200	129.2	199.2
Rakvere Reaalgümnaasium	68	0	350	72.1	65.7
Vändra Gümnaasium	16	10	200	63.1	55.2

Märkus. *n* = küsimusele vastanute arv; *M* = keskmine õpilaste kasutuses olev rahasumma kuus; *SD* = keskmise summa standardhälve

Kasutada oleva rahasumma mediaanväärtused olid Tartu Tamme Gümnaasiumis 54 eurot, teistes koolides 50 eurot kuus. Tartu Tamme Gümnaasiumis oli ühel õpilasel oluliselt rohkem raha kui kõigil ülejäänutel (1200 eurot kuus) ja see tõstis nii üldist, Tartu Tamme Gümnaasiumi kui ka meeste keskmist kasutada olevat summat. Kui nimetatud vastaja kõrvale jätta, on Tartu Tamme Gümnaasiumi keskmine summa 104.3 eurot kuus ($SD = 112.7$), meeste keskmine 83.1 eurot kuus ($SD = 95.3$) ning üldine 10. klassi õpilaste keskmine summa vastanute seas 78.8 eurot kuus ($SD = 77.0$).

Selgus, et õpilased hindavad oma rahalist seisu võrreldes sõprade ja klassikaaslastega pigem täpselt, kuna uurimuse käigus leiti keskmiselt oluline seos näitajate vahel, kui palju on õpilasel raha võrreldes sõpradega tema enda arvates ning mis on ta tegelik kasutada olev rahasumma kuus.

Osalemine tööturul

Väärrib tähelepanu, et vastanute hulgast 85.1% oli teinud tööd, et teenida isiklikku raha. Tööd oli teinud 90.2 % meestest ning 82.3% naistest. Valdavalt oli tegemist hooajaliste

lihttöödega, mida saab teha näiteks suvevaheajal (sagedamini esinesid vastustes marjade ja kivide korjamine, muru niitmine, puude lõhkumine ja ladumine), paljud olid käinud tööl SA Õpilasmaleva kaudu. Samas oli ka neid, kes teenisid raha koolis õppimise kõrvalt (näiteks teenindajana, müüjana, koristajana, lapsehoidjana, ripsmepikendusi paigaldades, treenerina või internetis pokkerit mängides).

Raha seosed õnnelikkuse ja eluga rahuloluga noorte hinnangul

Meestest 50.8% arvas, et raha teeb õnnelikuks, seevastu naistest vastas samamoodi vaid 39.3% , eitavalt vastati vastavalt 18.0% ja 16.1% juhtudest, ülejäänud valisid vastuseks „raske öelda“.

Küsimustikus oli ka teine sarnane küsimus, milles õpilastel paluti hinnata, kas nad arvavad, et oleksid õnnelikumad, kui neil oleks rohkem raha. Liites teise küsimuse puhul kokku „jah“ ja „pigem jah“ vastused, on meeste puhul vastus sama – 50.8%, kuid naiste puhul on enesekohase hinnangu vastuste osas „jah“ ja „pigem jah“ osakaal oluliselt suurem – 56.6%. Seega suur osa uurimuses osalenud naistest arvab, et üldiselt raha ei tee õnnelikuks, kuid nad ise oleksid enda hinnangul rikkamana õnnelikumad.

Noorte eluga rahulolu hinnangutel on ka positiivne seos hinnangutega sõprade arvatavale taskuraha suurusele ($r = 0.203$; $p > 0.05$), küll aga selgus, et seos oli statistiliselt oluline vaid naiste puhul ($r = 0.191$; $p < 0.05$).

Käesoleva uurimuse põhjal võib öelda, et pere majanduslik seis on nõrgalt seotud õpilaste kõrgema subjektiivse heaolu tasemega ($\rho = 0.257$; $p < 0.05$). Jõukamatest peredest pärit noored on eluga veidi rahulolevamad kui nende vaesemad eakaaslased.

10. klassi õpilaste üldine väärtusmaailm

Õpilaste üldist väärtuste hierarhiat mõõdeti selle alusel, kui oluliseks nad peavad 5-palli skaalal erinevaid, nii materiaalseid kui ka mittemateriaalseid väärtusi (1 – *ei ole üldse oluline* ... 5 – *on väga oluline*). Väärtuste mõõtmiseks kasutatava testiosa Cronbachi α väärtuseks saadi 0.75. Tulemustest selgus, et kõige olulisemaks peavad 10. klassi õpilased head tervist ($M = 4.8$; $SD = 0.5$) ja häid suhteid lähedastega ($M = 4.8$; $SD = 0.5$). Kõige

vähemolulisemateks peetakse usku ($M = 2.2$; $SD = 1.0$) ning suure hulga raha omamist (tunnus „palju raha“), ($M = 3.5$; $SD = 0.9$). Oluliselt tähtsam on kindel palk ($M = 4.4$; $SD = 0.8$). Tabelis 3 on esitatud õpilaste hinnangud küsimusele „Mis on Sinu arvates elus oluline“ järjestatuna keskmise hinnangu alusel, alustades tunnustest, mida õpilased peavad kõige olulisemateks.

Tabel 3. *Õpilaste hinnangud selle kohta, mis on nende arvates elus oluline*

Tunnus	<i>n</i>	Miinumum	Maksimum	<i>M</i>	<i>SD</i>
Hea tervis	174	2	5	4.80	0.47
Head suhted lähedastega	174	3	5	4.76	0.48
Head sõbrad	174	3	5	4.75	0.50
Armastus, lähedus kellegagi	173	2	5	4.58	0.72
Mõnus kodu	173	3	5	4.54	0.61
Perekond, lapsed	173	1	5	4.47	0.88
Hea haridus	174	2	5	4.44	0.69
Huvitav töö	174	1	5	4.43	0.67
Lai silmaring	174	2	5	4.35	0.73
Kindel palk	174	1	5	4.35	0.77
Põnev elu	173	1	5	4.27	0.82
Rahu maailmas	174	1	5	4.18	0.88
Eesti püsimine demokraatliku riigina	174	1	5	4.14	0.92
Puhta looduse säilimine	172	1	5	4.09	0.97
Sportimine	173	1	5	4.00	0.84
Reisimine	173	1	5	3.84	0.97
Ilus välimus	174	1	5	3.60	0.89
Palju raha	173	1	5	3.54	0.94
Usk, religioon	172	1	5	2.21	1.04

Märkus. *n* = küsimusele vastajate arv; *M* = tunnuse keskmine väärtus skaalal 1-5; *SD* = tunnuse standardhälve

Õpilaste tervislik seisund ja seosed heaoluga

Käesoleva uurimuse alusel võib öelda, et noored peavad head tervist elus kõige olulisemaks (98.3% vastanutest arvas, et hea tervis on väga oluline või pigem oluline, nendest väga oluliseks pidas tervist omakorda 82.2%). Leiti ka positiivne seos õpilaste hinnangute vahel oma tervisliku seisundi ja eluga rahulolu suhtes ($\rho = 0.245$; $p < 0.05$).

Õnne tähendus noorte jaoks

Noorte vastustest küsimusele „Kirjuta palun vabas vormis, mida tähendab Sinu jaoks õnn“ ilmnis, et nende hinnangul peitub õnn eelkõige heades suhetes sõprade ja perekonnaga, samuti heas tervises. Siiski tõsteti esile ka teisi näitajaid, näiteks kodumaa head käekäiku või lihtsalt ka igapäevaseid pisiasju.

Sulgudes toodud täht N (naine) või M (mees) tähistab vastaja sugu ning numbriline väärtus on vastaja vanus.

Õnn ja suhted sõpradega. Noorte vastustes selle kohta, mis neid õnnelikuks teeb, leidis kõige sagedamini viiteid suhetele sõpradega. Saadud tulemus langeb suurel määral kokku Tabelis 3 esitatud noorte väärtushinnangute skaalaga, kus head sõbrad olid noorte jaoks olulisuselt kolmandal kohal.

Õnn on see, et mul on mõned tõelised sõbrad, keda ma saan igas olukorras usaldada, kes ei sammu poole sõna pealt minema, kui neile midagi ei meeldi. (...). See, kui mu kõrval on keegi, kes teab, mis tujus ma olen ilma, et ma seda sõnaliselt väljendaksin; kes annab vabaduse otsuste langetamiseks, kuid siiski on igas olukorras vajalikul hetkel kohal; kes on laia silmaringiga ja lojaalne. (N 17)

Õnn on see, kui su ümber on lähedased inimesed. Kui sa lähed kooli ja sa näed, et sinust hoolitakse. Kui su sõbrad ei löö sulle nuga selga (...). Kui sa saad olla üks, kui sa seda soovid, ning olla kellegagi koos, kui sa seda vajad. (N 16)

Õnn ja suhted perega. Palju toodi vastustes esile ka häid suhteid perekonna ja lähedastega, mis oli üldises väärtuste hierarhias noorte hinnangul olulisuselt teisel kohal.

Minu jaoks õnn on pere, eelkõige ema. Lisaks veel sõprade olemasolu ja lihtsalt pisiasjad päevas. (...). (N 17)

Õnn tähendab minu jaoks, kui sul on perekond ja lähedased ja sa tunned sellest rõõmu kui sa nendega koos midagi meeldivat teed. (N 17)

Õnn ja tervis. Sageli on vastustes välja toodud, et õnn on noore enda ja temale kallite inimeste hea tervis. Tervise tähtsus noorte jaoks ilmneb ka üldiste väärtushinnangute järjestuses, mida peeti elus kõige olulisemaks.

Õnn (...) on olla terve nii vaimselt kui ka füüsiliselt. (N 17)

Õnn on lähedaste inimeste tervis ning ka enda hea tervis. Ning et kõik oleks kõigiga korras, et kõigil oleks hea olla. (N 16)

Õnn ja raha. Mitmed respondendid tõid välja, et raha ei ole küll elus kõige olulisem, kuid on siiski vajalik komponent, et olla õnnelik. Üldjuhul ei arvatud, et raha peaks olema palju, pigem niivõrd, et põhivajadused nagu söök-jook ja elukoht oleksid tagatud, samuti, et aeg-ajalt saaks ka näiteks reisida või veidi meelt lahutada.

Õnn tähendab, kui (...) sul on piisavalt raha ja tervist, et elada normaalselt oma elu. (N 16)

Õnn on stressivaba elu, võimalus osta asju hinnasilti vaatamata (...). (N 16)

Õnn. Puhas õnn on mu pere, mu sõbrad, mu kallim. Aga selleks, et olla õnnelik, on vaja ikka veidikene raha ka. (M 16)

Õnn - inimesel on lähedasi, kes armastavad teda ja piisavalt raha, et toime tulla. (M 17)

Õnn on, kui sa tunned, et sa tähendad kellelegi midagi, tunned, et sinust hoolitakse. Samuti on ka õnn rõõmus ja tegus eluviis, näiteks reisimine, sportimine jne. Mind teeb raha ka õnnelikuks, sest siis ma saan süüa osta! (N 17)

Õnn ja enesega rahulolu. Õnne defineeriti ka enesekindluse, enesega rahulolu, välimuse ja saavutuste kaudu. Neid vastuseid oli siiski vähem, võrreldes suheteid, perekonda ja tervist esile tõstvate vastuste hulgaga.

Õnn minu jaoks on see heaolu, tunnen end enesekindlana ja ilusana. Saan püsida tegevuses ja teha asju, mida armastan. (...). (N 17)

Õnn on see kui ma olen saavutanud midagi, mida ma tahtsin saavutada ning kõik minu lähedased toetavad mind minu tegemistes. (...). (N 17)

Õnn on see, kui mõtiskled oma peas mõtteid ning kui iseenesest tuleb rahulolust naeratus suule, siis arvan, et olen õnnelik. (...). (N 17)

Õnn kui erinevate tegurite koosmõju. Leidus ka ülejäänutest selgelt eristuvaid vastuseid, milles toodi esile muid õnnelikuks tegevaid faktoreid. Mitmete vastajate hinnangul võivad ka pisiasjad õnnelikuks teha.

Õnn on hea tervis, pere ja normaalne majanduslik seis. Aga ka näiteks see tegi mind väga õnnelikuks täna hommikul, et minu suur eeskuju ja lemmik Ott Lepland hakkas mind Instagramis jälgima. (N 17)

Õnn on see, kui sa astud toauksest välja, tõmbad sõõmu värsket õhku ja naeratad. (M 17)

Õnn on see, kui sa saad elu nautida. Teha asju, mis sulle meeldivad koos nendega, kes on sulle olulised. Kui su kodumaal pole sõda ja näljahäda. Kui sa oled lihtsalt oma eluga rahul. (N 16)

Arutelu

Subjektiivse heaolu ja jõukuse seoseid on noorte puhul oluline uurida seetõttu, et lapse- ja noorukiea heaolu tase mõjutab heaolu ka täiskasvanueas (Suldo & Huebner, 2006). Kõrgem heaolu tase on seotud heade suhetega, edukusega, parema tervise ja pikema elueaga (Lyubomirsky, King & Diener, 2005). Materiaalsed väärtused ja raha on küll vaid üks osa heaolu mõjutavatest teguritest, kuid varasemad uurimused (Ainsaar, 2006; Easterlin, 2001) on näidanud, et majandusliku toimetuleku komponent on heaolu kujundamisel inimsuhete ja tervise kõrval üks kõige olulisematest.

10. klassi noored on sellises vanuses, et sageli sõltuvad nad veel oma perest ja vanematest, samas on neil juba piisavalt võimalusi ka ise tööd teha ja selle abil oma majanduslikku olukorda parandada. Käesoleva uurimistöö põhjal võib öelda, et 16-18-aastastest noortest on valdav osa tööd teinud, küll sageli mitte alaliselt ja ametlikult, kuid võimalusi enda isiklikuks kasutamiseks olevat rahasummat suurendada otsivad erinevatel põhjustel neist paljud.

Eluga rahulolu osas saadud tulemused kinnitavad Hudsoni (2013) leitud, et noormeeste eluga rahulolu on pisut kõrgem kui tütarlaste puhul. Ainsaar (2006) leidis, et Eesti 15-60-aastaste seas on naiste keskmine eluga rahulolu kõrgem kui meestel, samuti ei olnud vanusegruppide vahel erinevusi eluga rahulolu osas. Seega Ainsaare (2006) tulemustega võrreldes jõudis autor vastupidisele järeldusele. Samas koosnes käesoleva töö valim vaid 16-18-aastastest noortest ning vanemad vanusegrupid jäid antud uurimusest välja, mistõttu ei ole nimetatud uurimusi võimalik omavahel otseselt võrrelda.

Õpilaste kasutada oleva rahasumma varieeruvus on suur, ulatudes nullist kuni 1200 euroni kuus. Õpilaste hinnangute vahel selle osas, kui palju nad arvavad end saavat taskuraha võrreldes sõpradega ning nende tegeliku taskuraha suuruse vahel leiti keskmise tugevusega positiivne seos, seega õpilased hindavad küllaltki täpselt, kui palju on neil raha võrreldes teistega.

Üllatuslikult oli keskmisest vähem raha Eesti mõistes eliitkooli, Tallinna Inglise Kolledži õpilastel, kelle keskmine isiklikuks kasutamiseks olev summa kuus on uuringu tulemuste kohaselt 55.9 eurot ($SD = 27.8$). Samas osales sellest koolist uurimuses väga vähe õpilasi ($n = 16$), seega võib erinevus tuleneda valimi väiksusest. Samuti võib uurimistöö

temaatika, raha ja materiaalsete väärtuste omamise seosed subjektiivse heaoluga, puudutada pigem neid õpilasi, kes tunnevad, et on klassi- või koolikaaslastega võrreldes majanduslikus mõttes veidi kehvemas seisus ning seetõttu võisid nad olla altimad küsimustikku täitma.

Levin et al. (2011) ja Hudson (2013) on leidnud, et perekonna majanduslik seis mõjutab noorte eluga rahulolu. Käesolevas töös leiti nende näitajate vahel nõrk positiivne seos. Seega leidis osaliselt kinnitust esimene püstitatud hüpotees – perekonna jõukuse tase on seotud noorukite subjektiivse heaolu tasemega.

Samuti uuriti suhtelist rikkust võrreldes eakaaslaste ja sõpradega ning selle käigus leidis osaliselt kinnitust ka teine püstitatud hüpotees – suhteline jõukus on, nagu täiskasvanute puhul, seotud noorte eluga rahulolu tasemega. Küll aga leiti statistiliselt oluline seos heaolu ja suhteliste sissetulekute vahel vaid naiste puhul. Antud tulemus erineb Hudsoni (2013) tulemustest, mille põhjal esineb statistiliselt oluline seos antud näitajate vahel just noormeeste puhul.

Uurimuse nii kvantitatiivsest kui kvalitatiivsest osast selgus, et noored tähtsustavad kõige enam elus head tervist ning sellel on ka positiivne seos subjektiivse heaoluga. Oluliseks peetakse nii enda kui ka lähedaste tervist. Püstitatud kolmas hüpotees, mille kohaselt suhteid ja tervist peetakse materiaalsetest väärtustest olulisemaks, leidis kinnitust. Tervise positiivne seos subjektiivse heaolu tasemega kinnitab ka varasemate uuringute tulemusi (Ainsaar, 2006; Suldo & Huebner, 2006).

Edasistes uurimustes sarnastel teemadel tuleks eristada, kui palju saavad noored raha vanematelt ja pereliikmetelt ning kui palju teenivad ise. 10. klassi õpilaste osalemine tööturul on käesoleva uurimuse põhjal väga levinud. See aga, kas noor peab end ise üleval pidama, näiteks ka selleks, et oma põhivajadusi katta, mängib eluga rahulolu osas kindlasti olulist rolli. Samuti tuleks suurendada valimit ning uurimusse kaasata rohkem eriilmelisi koole.

Käesoleva uurimuse kitsaskohad

Uurimuse peamiseks kitsaskohaks võib pidada naiste suurt osakaalu valimis võrreldes meestega. Tallinna koolide puhul tuleb lisaks arvestada, et vastused on saadud interneti teel ning seetõttu pole teada, kui tõsiselt on vastajad küsimustiku täitmisse suhtunud. Hinnangud

raha ja õnnelikkuse seostele võisid olla kallutatud sellest, mida peetakse ootuspärasteks vastusteks, seda enam, et tegemist on üsna isikliku teemaga, mille osas mõni vastaja võis oma tegelikud mõtted avaldamata jätta. Ka õpilaste välja toodud rahasummad ei pruugi olla väga täpsed. Samuti on Tallinna Inglise Kolledži ning Vändra Gümnaasiumi õpilaste osakaal valimis väike (mõlema puhul $n = 16$), seega peaks tulemuste tõlgendamisel olema ettevaatlik.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida noorte subjektiivset heaolu, õnnetunnet ning nende seoseid raha omamisega, kuna antud teemat ei ole töö autori hinnangul noorukite puhul Eestis piisavalt uuritud. Uurimuses osales 174 õpilast viie kooli 10. klassidest. Andmete kogumiseks kasutati ankeetküsitlust. Uurimus viidi läbi aprillis 2015.

Varasemates noorukite rahulolu puudutavates uurimustes on leitud, et paljud täiskasvanute eluga rahulolu mõjutavad tegurid kehtivad ka noorte puhul (Hudson, 2013; Levin et al., 2011). Samas tuleb täiskasvanutele kehtivaid mudeleid lastele ja noortele üle kandes olla ettevaatlik (Ainsaar, 2008). Ka käesoleva uurimuse põhjal võib öelda, et noormehed on õnnelikumad kui neiud. Samas täiskasvanute puhul on teada, et Eesti naised on eluga enam rahul kui mehed (Ainsaar, 2006).

Noored peavad väga oluliseks nii enda kui ka lähedaste tervist ja heaolu. Raha käsitletakse pigem instrumendi kui eesmärgina. Lastes noortel endil vabas vormis kirjutada, mis on nende jaoks õnn, tuli välja, et elus on kõige olulisemad tervis ja suhted, kuid mingil määral on tähtis ka raha, et põhivajadused oleks kaetud ning veidi jääks ka üle meelelahutuse ja reisimise jaoks.

Noorte kasutada olevad rahasummad varieeruvad suurel määral, kuid taskuraha mediaansuurus oli kõigis uurimusse kaasatud koolides umbes 50 eurot kuus. Antud uurimuses leiti, et mida paremas majanduslikus olukorras tunnevad noored end olevat, seda õnnelikumad nad on, eelkõige kehtis see neidude puhul. Samuti oli perekonna jõukuse tase seotud õpilaste eluga rahulolu tasemega.

Käesolev töö on üks esimestest sammudest uurimaks Eesti noorte subjektiivse heaolu ja õnnetunde seoseid rahaga ning saadud andmeid on võimalik kasutada edasiste uurimuste planeerimisel. On selge, et raha ei ole noorte jaoks elus kõige tähtsam, kuid tegemist on siiski väga olulise subjektiivset heaolu mõjutava teguriga.

Tänuõnad

Töö autor tänab kõiki uurimuses osalenud õpilasi ning koolide esindajaid uurimuse läbiviimise võimaluse eest. Samuti lähedasi toetuse ja abi eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Karmen Laikre

.....

(allkiri)

25.05.2015

Kirjanduse loetelu

- Ainsaar, M. (2005). Rahulolu ja üldised hoiakud. M. Ainsaar, D. Kutsar & M. Harro (Toim), *Euroopa Sotsiaaluuringu 2004 Eesti raport* (lk 8-18). Tallinn: Eesti Tervise- ja Käitumisteaduste Tippkeskus.
- Ainsaar, M. (2006). Õnne ja rahulolu regionaalsed erinevused. M. Servinski & M. Kivilaid (Toim), *Linnad ja vallad arvudes 2006* (lk 108-113). Tallinn: Statistikaamet.
- Ainsaar, M. (2008). Ühiskonna toetus, usaldus, tervis ja majanduslik toimetulek kui laste ja lastevanemate rahulolu mõjutavad tegurid Euroopa 13 riigis. M. Ainsaar & D. Kutsar (Toim), *Eesti Euroopa võrdlustes* (lk 49-66). Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Bradshaw, J., Hoelscher, P. & Richardson, D. (2007). An index of child well-being in the European Union. *Social Indicators Research*, 80, 133-177.
- Brickman, P. & Campbell, D. T. (1971). Hedonic relativism and planning the good society. In M. H. Appley (Ed.), *Adaptation-level theory: A symposium* (pp. 287-302). New York: Academic Press.
- Cantril, H. (1965). The pattern of human concerns. New Brunswick: Rutgers University Press
- Ceriani, L. & Gigliarano, C. (2013). Subjective and objective well-being: A Bayesian networks approach. Külastatud aadressil http://www.ecineq.org/ecineq_bari13/FILESxBari13/CR2/p261.pdf.
- De Neve, J. E. & Oswald, A. J. (2012). Estimating the influence of life satisfaction and positive affect on later income using sibling fixed-effects. *CESifo Working Paper Series No. 4008*. Külastatud aadressil http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2184708.
- Diener, E. (2000). The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.
- Diener, E. & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? *Social Indicators Research*, 57, 119-169.
- Diener, E., Lucas, R. E. & Scollon, C. N. (2006). Beyond the hedonic treadmill. Revising the adaptation theory of well-being. *American Psychologist*, 61, 305-314.

- Diener, E. & Seligman, M. (2004). Beyond money: toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1-31.
- Drabsch, T. (2012). Measuring wellbeing. *Briefing Paper No. 4*. NSW Parliamentary Research Service. Külastatud aadressil [http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/publications.nsf/0/73BB54BD3EBD62F8CA257A400019C28B/\\$File/Wellbeing.pdf](http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/publications.nsf/0/73BB54BD3EBD62F8CA257A400019C28B/$File/Wellbeing.pdf).
- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In A. Paul & M. W. R. David (Eds.) *Nations and households in economic growth: Essays in honor of Moses Abramovitz* (pp. 89-125). New York: Academic Press.
- Easterlin, R. A. (1995). Will raising the incomes of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 27, 35-47.
- Easterlin, R. A. (2001). Income and happiness: towards a unified theory. *The Economic Journal*, 111, 465-484.
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). Income and well-being: an empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of Public Economics*, 89, 997-1019.
- Haller, M. & Hadler, M. (2006). How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: an international comparative analysis. *Social Indicators Research*, 75, 169-216.
- Heidmets, M. (2013). Subjektiivne heaolu. A, Toots (Toim), *Eesti Inimarengu Aruanne 2012/2013. Eesti maailmas* (lk. 112-117). Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu.
- Hudson, E. (2013). Does relative material wealth matter for child and adolescent life satisfaction? *The Journal of Socio-Economics*, 46, 38-47.
- Kuranova, V. (2015). *Subjektiivset heaolu selgitavad tegurid: Eesti teiste riikide võrdluses*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Majandusteaduskond.
- Kutsar, D. (2008). Lapse heaolu vananevas Eestis. L. Ots (Toim). *Uued ajad – uued lapsed* (lk 96-111). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Levin, K. A., Torsheim, T., Vollebergh, W., Richter, M., Davies, C. A., Schnohr, C. W., Due, P. & Currie, C. (2011). National income and income inequality, family affluence and life satisfaction among 13 year old boys and girls: A multilevel study in 35 countries. *Social Indicators Research*, 104, 179-194.

Lyubomirsky, S., King, L. & Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, 131, 803-855.

McBride, M. (2001). Relative-income effects on subjective well-being in the cross-section. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 45, 251-278.

Mäe, A. (2013). *Subjektiivne heaolu ja seda kujundavad tegurid rahvusgruppide lõikes Euroopa Sotsiaaluuringu andmete põhjal*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Majandusteaduskond.

Pillmann, B. (2012). *Eesti kooliõpilaste eluga rahulolu ennustavad tegurid*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Psühholoogia instituut.

Realo, A. & Dobewall, H. (2011). Does life satisfaction change with age? A comparison of Estonia, Finland, Latvia and Sweden. *Journal of Research in Personality*, 45, 297-308.

Suldo, S. M. & Huebner, E. S. (2006). Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous? *Social Indicators Research*, 78, 179-203.

Lisa 1. Küsimustik uurimaks raha ja subjektiivse heaolu seoseid 10. klassi õpilaste seas

Hea vastaja!

Küllap oled endamisi mõtisklenud või sõprade-tuttavatega arutanud, kas raha ja rikkused teevad õnnelikuks. Juba on veidi uuritud, millised on materiaalse väärtuse omamise ning subjektiivse heaolu vahelised seosed, aga sellest on vähe. Oleks vaja teada, mida arvavad antud teemast Sinu vanuses noored. Et saada tõest pilti, palun Sul vastata küsimustele just nii nagu Sina õigeks pead. Vastuseid näevad ainult uurijad ning saadud andmeid kasutatakse üldistatult ja anonüümselt.

Kui soovid mõnda küsimust täpsustada või miski jääb segaseks, siis anna sellest kindlasti märku! Kui tunned huvi uurimuse tulemuste vastu, võta minuga ühendust alates juunikuust, mil uurimistöö valmis saab, e-maili aadressil laikre@gmail.com

1) Palun märgi oma sugu

- mees
- naine

2) Palun märgi oma vanus

Olen-aastane

3) Palun kirjuta, kust/kelle käest saad raha isiklikuks kasutamiseks. Palun märgi ristikestega kõik sobivad vastusevariandid, vajadusel täienda.

- Vanematelt
- Vanavanematelt
- Mõnelt teiselt pereliikmelt/sugulaselt
- Teenin ise
- Kingitakse (tähtpäevadeks)
- Mujalt (*palun täpsusta*)

4) Kas kogud raha suurte ostude jaoks? Palun tee ristike sobiva vastusevariandi ette. Võid märkida ka mitu vastusevarianti.

- jah, kogun praegugi
- olen kogunud ja saanud soovitud summa kokku
- olen proovinud koguda, aga see ei õnnestunud
- ei ole kogunud

Kui vastasid, et oled raha kogunud või kogud praegugi, siis palun täpsusta, millele kogutud raha kulutasid/plaanid kulutada. Kirjuta vastus punktiirjoonele.

.....
.....

5) Kas arvad, et omades rohkem isiklikku raha, oleksid õnnelikum kui praegu?

- jah, oleksin siis õnnelikum
- pigem jah
- raske öelda
- pigem ei
- ei, raha minu õnnetunnet ei mõjuta

6) Milline on Sinu pere majanduslik seis?

- Sissetulekutest piisab vaevu hädavajaliku ostmiseks
- Kõik vajalik saab hangitud, aga rohkemat (suuri väljaminekuid) endale lubada ei saa
- Kõik vajalik saab hangitud ja aeg-ajalt teeme ka mõne suurema ostu või reisi
- Sissetulekutest jätkub kõigeiks, mida soovime

7) Millised on Sinu suhted pereliikmetega?

- Halvad
- Pigem halvad
- Pigem head
- Head
- Mõnikord head, mõnikord halvad
- Raske öelda

8) Kui võrdled enda taskuraha suurust sõprade taskuraha suurusega, siis kas arvad, et saad nendega võrreldes pigem rohkem või vähem taskuraha? Palun märgi vastus skaalal 0-10, kus 0 tähendab „ei saa üldse taskuraha“, number 1 tähendab „saan tunduvalt vähem taskuraha kui minu sõbrad“ ja number 10 „saan tunduvalt rohkem taskuraha kui minu sõbrad“. Tõmba ring ümber sobivale vastusevariandile.

Ei saa üldse taskuraha

Saan tunduvalt rohkem taskuraha

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

9) Mille jaoks Sinu taskurahast peab jätkuma? Palun märgi kõik sobivad vastusevariandid. Jäta märkimata need variandid, mille jaoks küsid eraldi lisaraha.

- Söök, jook väljaspool kodu
- Riided, jalanõud
- Hügieenitarbed ja/või kosmeetika
- Meelelahutus
- Elektroonikaseadmed
- Kingitused lähedastele ja sõpradele
- Muu (palun täpsusta)

10) Mille saamine Sind kõige enam rõõmustaks (kui rahalisi piiranguid ei oleks)? Palun kirjuta vastus punktiirjoonele vabas vormis. See võib olla nii asi, kui ka näiteks reis, langevarjuhüpe vms.

.....
.....

11) Kas oled teinud tööd, et teenida isiklikku raha?

- jah
- ei

Kui vastasid jah, siis palun täpsusta:

- Millist tööd teinud oled? Palun märgi kõik kohad, millel oled töötanud, sealhulgas ka mitteametlikud tööd (näiteks sugulaste või pereliikmete juures suulise kokkuleppe alusel töötamine, mille eest oled tasu saanud). Kirjuta vastus vabas vormis punktiirjoonele.

.....
.....
.....
.....
.....

- Kuidas kasutad/kasutasid töötasuna saadud raha?

.....
.....
.....
.....
.....

12) Kujutle, et võidad lotoga 10 000 €. Kirjuta palun, millele ja kuidas selle summa kulutaksid. *Palun märgi ristikestega kõik sobivad vastusevariandid, vajadusel täienda.*

- Lähaksin riide- ja kingapoodidesse
- Ostaksin tehnikavidinaid
- Lubaksin endale mingi kallima asja, mida ammu igatsenud olen
- Lähaksin reisima
- Toetaksin pereliikmeid
- Teeksin sõpradele välja
- Ostaksin auto
- Annetaksin heategevuseks (*palun täpsusta, mis valdkonda sooviksid toetada või mis fondile annetada*)
- Kulutaksin niisama aja jooksul ära, midagi erilist ei ostaks
- Paneksin kõrvale, et hiljem midagi veelgi suuremat osta
- Paneksin kõrvale edasiste õpingute jaoks (näiteks välismaal)
- Muu (*palun täpsusta*).....

13) Kui rahul Sa oma eluga üldiselt oled? *Palun märgi vastus skaalal 0-10, kus 0 tähendab „ei ole üldse rahul“ ja number 10 „olen väga rahul“. Tõmba ring ümber sobivale vastusevariandile.*

Ei ole üldse rahul

Olen väga rahul

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

14) Mis on Sinu arvates elus oluline? *Palun märgi ristikesega Sinu meelest iga rea sobivaim vastusevariant. Vajadusel täienda tabelit.*

	Ei ole üldse oluline	Pigem ei ole oluline	Nii ja naa	Pigem on oluline	On väga oluline
Hea tervis					
Head suhted lähedastega					
Perekond, lapsed					
Huvitav töö					
Kindel palk					
Hea haridus					
Põnev elu					
Reisimine					
Rahu maailmas					
Usk, religioon					

	Ei ole üldse oluline	Pigem ei ole oluline	Nii ja naa	Pigem on oluline	On väga oluline
Sportimine					
Mõnus kodu					
Ilus välimus					
Lai silmaring					
Palju raha					
Head sõbrad					
Puhta looduse säilimine					
Eesti püsimine demokraatliku riigina					
Armastus, lähedus kellegagi					

15) Kui palju on Sul sõpru? Võid märkida ka mitu vastusevarianti.

- Mul ei ole eriti sõpru
- Mul on üks-kaks lähedast sõpra
- Mul on mõned lähedased sõbrad
- Mul on pigem palju sõpru
- Mul on palju sõpru
- Mul on palju tuttavaid, aga vähe sõpru
- Mul on palju tuttavaid ja palju sõpru
- Ei oska öelda

16) Milline on Sinu tervislik seisund? Tee ristike sobiva vastusevariandi ette.

- Halb
- Pigem halb
- Pigem hea
- Hea
- Ei oska öelda

17) Kui võrdled end klassikaaslastega, siis kas arvad, et Sul on nendega võrreldes vähem, sama palju või rohkem võimalusi tabelis märgitu soetamiseks või tegemiseks? Palun märgi iga rea kohta Sinu arvates sobivaim vastusevariant ristikesega.

	Vähem võimalusi	Sama palju võimalusi	Rohkem võimalusi
Reisida			
Käia teatris, kinos, kontsertidel			
Süüa restoranides ja kohvikutes			
Osta elektroonikaseadmeid			
Kulutada raha hobidele			
Osta riideid, jalanõusid			
Süüa täisväärtuslikku toitu			
Osta muud meelepärast			
Kanda endale meeldivaid riideid			
Osta spordivarustust			
Elada ilusas, hästi sisustatud kodus			
Elada tervislikult			

18) Kas raha teeb õnnelikuks? Tee ristike sobiva vastusevariandi ette. Palun põhjenda oma vastust.

Jah, sest

.....

Ei, sest

.....

Raske öelda, sest

.....

19) Palun kirjuta, kui palju on Sinu käes raha isiklikuks kasutamiseks keskmiselt ühes kuus.

..... €

20) Kirjuta palun vabas vormis, mida tähendab Sinu jaoks ÕNN

.....
.....
.....
.....
.....

Täna Sind vastuste eest!

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karmen Laikre

(sünnikuupäev: 27.06.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „RAHA OLULISUS SUBJEKTIIVSE HEAOLU JA ÕNNETUNDE MÕJUTAJANA 10. KLASSI ÕPILASTE SEAS“,

mille juhendaja on Inger Kraav,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2015